

مطالعه علمی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در بین کارکنان آجا

حسن خوزین^۱

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰

چکیده

آسیب‌های اجتماعی و روند فزاینده آن در جامعه و نیروهای مسلح و بویژه آجا، از جمله مهم‌ترین موضوعات مطرح حال حاضر ایران هستند که ذهن فرماندهان، متخصصان و دانشگاهیان را به خود مشغول کرده است. گرچه آمارهای دقیقی از همه آسیب‌های اجتماعی در آجا در دست نیست اما همین آمارها و تخمین‌های موجود، از جدی بودن مسئله حکایت دارد. مسئله اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی و تبعات و پیامدهای مختلف آن به ویژه تهدیدات امنیتی ناشی از آسیب‌های اجتماعی خود مسئله‌ای است که به‌سادگی نمی‌توان در چند جمله خلاصه کرد. این آسیب‌ها علاوه بر تهدید سلامت جسم و روان افراد، در جنبه‌های اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی و امنیتی نیز آثار زیان‌بار و جبران‌ناپذیری بر جای می‌گذارند. در پژوهش پیش رو با استفاده از روش موردی، زمینه‌ای و نمونه‌گیری هدفمند؛ ۱۸ نفر از خبرگان آجا در فرماندهی، ساحفاجا و ساعس انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفته و بر اساس مطالب مطروحه ایشان جداول ماتریسی برای آسیب‌های اجتماعی در آجا تبیین و از چندین نظر طبقه‌بندی گردید. سپس اولویت‌بندی، علل و زمینه‌ها، اهم پیامدها و تبعات و همچنین راه‌های پیشگیری از آسیب‌ها در آجا مشخص و در انتها در یک جمع‌بندی ترکیبی اهم آن‌ها معین و تحلیل و تبیین‌هایی ارائه شده است. مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی آجا بر اساس یافته‌های این پژوهش به ترتیب عبارتند از: معضلات معیشتی، فساد اخلاقی، استفاده نادرست از فضای مجازی، اعتیاد، طلاق، رشوه، فساد مالی، تبعیض‌وی‌عدالتی و سوء استفاده از جایگاه شغلی که در این رابطه مهم‌ترین علل و زمینه‌ها، مهم‌ترین تبعات و پیامدها و مهم‌ترین راه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا شناسایی شده است.

واژگان کلیدی: اوکراین، فدراسیون روسیه، هایزنبرگ، جنگ سرد، نظریه عدم قطعیت

استناد: خوزین، حسن (۱۴۰۲). مطالعه علمی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در بین کارکنان آجا. فصلنامه علمی تهدیدپژوهی. ۱(۳) ۸۱-۴۷.

^۱ دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران

Scientific study and prevention of social harms among AJA employees

Ehsan Khozin¹

Received: 2023/07/01

Accept:2023/10/04

Abstract

Introduction Social harms and its increasing trend in the society and the armed forces, especially AJA, are among the most important issues in Iran at the moment that have occupied the minds of commanders, specialists and academics. Although accurate statistics of all social harms are not available, but the same statistics and available estimates indicate that the problem is serious. The social problem, social harms and its various consequences, especially security threats caused by harm. Social's own is an issue that simply cannot be summed up in a few sentences. In addition to threatening the physical and mental health of individuals, these injuries have harmful and irreparable effects in moral, social, economic and security aspects

In the present study, using case study, contextual and purposeful sampling; Thirteen experts were selected and interviewed by Ajajfarmandehi, Sahafajavas. According to the concepts extracted from the interviews, the matrix table for social harms was in place and classified in several ways. Then, prioritization, causes and contexts, the most important consequences and consequences, as well as ways to prevent injuries are identified in AJA, and at the end, in a combined summary, the most important of them are determined and analyzes and explanations are provided. The most important social harms of AJA based on the findings of this study are; Living problems, moral corruption, misuse of cyberspace, addiction, divorce, bribery, corruption, discrimination, injustice and job abuse, which in this regard are the most important causes and contexts, the most important The consequences and the most important ways to prevent social harms have been identified and prioritized here..

Keywords: prevention, social harms, threat, army

Citation: Khozin, Hasan (2023). Scientific study and prevention of social harms among AJA employees. *Quarterly Journal of Threat Studies*. 1(3). 47-81.

1. PhD student in Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Mazandaran

بیان مسئله

طیف وسیعی از تهدیدات روشمند و پایا تا تهدیدات پراکنده و موقت در فضای جامعه پیش روی کارکنان آجا قرار دارند که در میان آن ها آسیب های اجتماعی ضمن داشتن اهمیت بیشتر، همواره تأثیرات مهمی بر آنان داشته داشته و پیامدهای آن منجر به چالش ها و تهدیدات مختلف به ویژه تهدیدات امنیتی در ن.م می شود. اهمیت شناسایی و پیشگیری از آسیب های اجتماعی به حدی است که نباید صرفاً به اقدامات همیشگی، معمولی و جاری دستگاه های ذیربط در خصوص آسیب های اجتماعی اکتفا شود که معمولاً هر از گاهی برای رفع تکلیف گزارشی داده و از وظایف اصلی خود شانه خالی نموده اند. در بررسی های اولیه کیس های امنیتی و جرائم مشابه، در عمده موارد معمولاً انحراف و گرفتاری از بروز آسیب اجتماعی و خدشه به فرد و خانواده وی آغاز گردیده و در ادامه با بهره گیری از نقاط ضعف شخصیتی، خانوادگی و اجتماعی، سرویس اطلاعاتی، گروهک ضد انقلاب و ...، فرد را در دام خود گرفتار نموده اند. مقام معظم رهبری در جلسات مهم خود در خصوص مقابله با آسیب های اجتماعی این جمله را فرمودند: برای مبارزه با آسیب های اجتماعی حتی آنهایی که به دین و اسلام اعتقادی ندارند اگر ایران را قبول دارند باید با تمام توان وارد میدان شوند. از این منظر آسیب های اجتماعی در درون آجا با توجه به نابسامان بودن وضعیت اجتماعی کشور و همچنین وضعیت خاص حاکم بر این سازمان از نیروهای مسلح که از محرومیت بیشتری نسبت به سایر سازمان ها برخوردار است، اهمیتی دو چندان یافته و عمدتاً می تواند مسئله امنیتی نیز محسوب گردد. این پژوهش درصدد است تا آسیب های اجتماعی از قبیل؛ قاچاق، مفاسد مالی و اخلاقی، سوء استفاده از موقعیت شغلی و استفاده نادرست از فضای مجازی و ... در سطح آجا که دارای تبعات مختلف از جمله تهدیدات امنیتی بوده را شناسایی و بتواند راهکارهای لازم جهت پیشگیری را ارائه

نماید. دغدغه پژوهشگران این است که تا حد امکان تحقیق و مطالعه علمی کامل و جامعی در سطح نیروهای مسلح و بویژه در آجا در این زمینه انجام نشده و به جهت کافی نبودن اقدامات انجام شده در راستای حفظ و ارتقاء منزلت اجتماعی کارکنان آجا، احتمال بروز تهدیدات امنیتی متصور می‌باشد. لذا در صدد است تا ضمن شناسایی آسیب‌های اجتماعی کارکنان آجا به عنوان بخش مهمی از جامعه ایرانی، درک معقولی از ماهیت آن‌ها فراهم آورده و اقدام به تبیین آنها نماید. در این تحقیق ابتدا آسیب‌های اجتماعی در آجا شناسایی و احصاء می‌شود و در نهایت با یک مقایسه ترکیبی اهم آسیب‌های آجا معین می‌گردد.

اهمیت تحقیق

شناسایی و اولویت‌بندی آسیب‌های اجتماعی در آجا، شناسایی و اولویت‌بندی پیامدها و تبعات آسیب‌های اجتماعی در آجا، شناسایی و اولویت‌بندی راه‌های پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا

ضرورت تحقیق

عدم شناسایی و احصاء اهم آسیب‌های اجتماعی و اولویت‌بندی آنها برای فرماندهان و مسئولان مربوطه، عدم سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی هدفمند برای پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی در سطح آجا، مقابله با روند افزایشی فرار از خدمت، سرقت، خودکشی، افزایش ضریب نفوذ سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه یا معاند و ... در بستر و بدنه آجا

<p>آسیب شناسی ملزومات شغلی بر روابط خانوادگی در بین خانواده های کارکنان آجا</p>	<p>عنوان مقاله</p>
<p>احسان کرم باغی، آزاده صداقت کیش، نشریه صف خانواده، ۱۳۹۱</p>	<p>مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق</p>
<p>- ملزومات و فشارهای کاری که لاجرم به برخی از کارکنان آجا وارد می شود چه تاثیری بر روابط خانوادگی دارد؟ - فشارهای کاری و خاص شغلی باعث شده برخی کارکنان آجا در روابط خانوادگی خود چالش داشته و برآن تاثیر منفی داشته باشد.</p>	<p>سؤال های مقاله</p>
<p>مسائل کاری و شغلی که در برخی مشاغل خاص برای کارکنان متصدی روی می دهد باعث می شود آنان توان، وقت و حوصله کافی را برای امور خانوادگی نداشته و روابط خانوادگی به مشکلات جدی افتاده و به سردی گراید. لذا تکریم خانواده باید مورد توجه جدی قرار گیرد.</p>	<p>نتایج مقاله</p>
<p>تبیین عملکرد بنیاد تعاون آجا در خصوص سلامت روان خانواده های کارکنان آجا</p>	<p>عنوان مقاله</p>
<p>محمود زارعی، مرکز آموزش بهداری آجا، ۱۳۹۸</p>	<p>مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق</p>
<p>- آیا بنیاد تعاون آجا به واسطه در اختیار داشتن امکانات و منابع مالی که متعلق به کارکنان و خانواده آنان است، اقدامی برای ارتقاء سلامت روان آنان برداشته است؟</p>	<p>سؤال های مقاله</p>

<p>- به نظر می رسد علیرغم تاکیدات سلسله مراتب محترم آجا درخصوص موضوع تحقیق و ارتقاء آن اقدام موثری انجام نشده است.</p>	
<p>تکریم خانواده‌های کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران که مهم‌ترین پشتوانه فکری، فرهنگی و معنوی برای کارکنان به شمار می‌آیند از اولویت‌های سلسله مراتب فرماندهی ارتش است که می‌بایست همه فرماندهان و سازمان‌های آجا مخصوصاً بنیاد تعاون ارتش در این راستا اهتمام جدی داشته باشند تا محیطی شاداب و مفرح برای اعضای خانواده کارکنان فراهم شود. می‌توان با چند اقدام جهادی و اساسی از جمله در وهله اول تجهیز اردوگاه‌های ارتش با الگوبرداری از یک طرح مدون و مورد تایید، وادار به تغییر مثبت و ارائه خدمات رفاهی مناسبی به کاکنان و خانواده‌های آنان نمود.</p>	<p>نتایج مقاله</p>
<p>آسیب شناسی اقدامات مدیریت انتظامی در کنترل آسیب های اجتماعی</p>	<p>عنوان مقاله</p>
<p>داوود دعاگویان، حسن مفخمی شهرستانی، دانشگاه علوم انتظامی امین ۱۳۹۸</p>	<p>مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق</p>
<p>اقدامات پیشگیرانه اجتماعی و اقدامات تعاملات بین سازمانی ف. ا استان مازندران در کنترل آسیب های اجتماعی چگونه و به چه صورت می باشد؟</p>	<p>سؤال های مقاله</p>
<p>به طور کلی نتایج تحقیق ضمن تایید یافته ای پیشینه تجربی مشخص ساخته است که هر گونه فعالیت انتظامی باید در گرو سیاست گذاری پیشگیرانه جرایم با توجه به بار عملیات روانی و اطلاعاتی می باشد. بر اساس نتایج تحقیق، اهمیت تامین امنیت اجتماعی در کاهش جرم و آسیب های اجتماعی تایید می کنند که امنیت و ناامنی به مثابه متغیر وابسته (معلول) به شدت متاثر از فقدان کنترل همه جانبه، نارضایتی و وجود تنش های رفتاری، عدم ارضای نیازها، گسست های اجتماعی، استحاله فرهنگی، تضعیف انسجام اجتماعی، ناکارآمدی سیاست های امنیتی، عدم کفایت ابزارهای تامین امنیت، جدال سیاسی، حاشیه نشینی و مهاجرت سامان نیافته</p>	<p>نتایج مقاله</p>

<p>است. عوامل و شرایط یاد شده بر میزان جرائم و آسیب های اجتماعی تاثیر مستقیمی به جای می گذارند. همچنین آسیب های اجتماعی، نوعی بی سازمانی اجتماعی است که به شکل مستمر و فزاینده ای ارزش های محوری جامعه را مورد چالش قرار می دهد که این امر در بستر اجتماعی متأثر از خلال کارکردی در نظم اجتماعی و نابرابری در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می باشد که در عمق مسائل اساسی نظیر تورم، فقر و بیکاری را تولید و در سطح، انحرافات اجتماعی را در حوزه امنیت عمومی باز تولید می کند.</p>	
<p>مطالعه عملکرد فرهنگی سازمان عقیدتی و سیاسی در صیانت کارکنان و خانواده های آنان شاغل در مناطق مرزی</p>	<p>عنوان مقاله</p>
<p>علی اکبر خانمحمدی، حسین کرامت دهر، د اعا ۱۳۹۴</p>	<p>مشخصات محقق و تاریخ و محل اجرای تحقیق</p>
<p>عملکرد فعالیت های فرهنگی ارگان ع.س واحدهای رزمی مستقر در مناطق مرزی (با تاکید بر مناطق غرب کشور) در جهت صیانت از کارکنان و خانواده های آنان تا چه میزان اثر بخشی داشته است؟</p>	<p>سؤال های مقاله</p>
<p>نیروهایی که به جهت انجام ماموریت سازمانی خود در مناطق مرزی مستقر می باشند به جهت شرایط خاص فرهنگی با وضعیت پیچیده ای مواجه شده و لازم است نهادهای مجری فرهنگی به ویژه سازمان عقیدتی و سیاسی توجه بیشتری به این موضوع داشته باشند. مطالعه و بررسی صورت گرفته نشان می دهد اقدامات فرهنگی انجام شده توسط این نهاد در بسیاری از موارد منجر به صیانت و حفظ افراد و خانواده های آنان در مواجهه با تعارضات و تهاجم فرهنگی گردیده است، لیکن در برخی موارد نیز کافی نبوده و نتوانسته منجر به ارتقای فهم و بینش دینی افراد در معرض خطر شده و یا تلاش های صورت گرفته از عمق کافی برای این شرایط برخوردار نبوده است.</p>	<p>نتایج مقاله</p>

هدف تحقیق

هدف اصلی: شناسایی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا

اهداف فرعی:

۱. شناسایی تبعات و پیامدهای آسیب‌های اجتماعی در آجا

۲. ارائه راهکار جهت پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا

سوال تحقیق

سؤال اصلی: آسیب‌های اجتماعی در آجا کدامند؟

سؤال‌های فرعی:

۱. تبعات و پیامدهای آسیب‌های اجتماعی در آجا چیست؟

۲. راهکارهای مقابله و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا کدامند؟

تعریف مفاهیم و اصطلاحات:

شناسایی: شناسایی از مشتقات مصدر شناختن، بوده و در لغت به معنی آشنایی، آگاهی، دانایی و معرفت می‌باشد (عمید، ۱۳۵۴: ۶۷۴) و لیکن از حیث اصطلاحی در زمره واژگانی محسوب می‌شود که مفهوم آن کاملاً تابع ادبیات حاکم بر علم مربوطه است و بر این مبنا در هر یک از زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی، نظامی و غیره تعریفی مجزا از دیگری خواهد داشت.

پیشگیری: ساز و کار و اقداماتی که یک سازمان یا ساختار همچون دولت برای مهار و به اوج رسیدن بهتر آسیب‌ها بحران‌ها و تهدیدات از طریق حذف یا محدود کردن عوامل و مدیریت مناسب شرایط موجود در بستر محیط فیزیکی موجود بروز خطر، مورد استفاده قرار می‌دهد. (ستوده، ۱۳۷۹: ۴۱) در پژوهش حاضر، مقصود از پیشگیری؛ مجموعه تدابیر، تصمیمات، خط‌مشی‌ها و اقداماتی

است که در سطح آجا به منظور جلوگیری از بروز چالش ها و تهدیدات مختلف از جمله تهدیدات امنیتی ناشی از آسیب های اجتماعی اتخاذ و اعمال می گردد. **آسیب های اجتماعی:** آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی رسمی و غیر رسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی گیرد و در نتیجه با منبع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می گردد. به همین دلیل، کجروان سعی دارند کجروی ها خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان نمایند؛ زیرا در غیر این صورت با پیگرد قانونی، تکفیر اخلاقی، طرد اجتماعی مواجه می شوند. (حسینی، ۱۳۷۱: ۱۵) در این پژوهش منظور از آسیب های اجتماعی عبارتند است از هر نوع عمل فردی یا جمعی مانند جرائم مرتبط با مواد مخدر، مفاسد مالی و اقتصادی، مفاسد اخلاقی، معضلات خانوادگی و سوء استفاده از موقعیت شغلی، استفاده نادرست از فضای مجازی و... در کارکنان آجا بوده که زمینه ساز بروز آسیب ها و یا چالش ها و تهدیداتی در آجا می گردد.

ادبیات تحقیق:

گونه شناسی آسیب های اجتماعی: شناسایی از حیث روشی از گونه های مختلفی برخوردار است؛ در گونه شناسی آسیب های اجتماعی از ملاک های متفاوتی می توان استفاده کرد. این ملاک ها، در هر جامعه ای حداقل به چهار خرده نظام فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی اختصاص دارند که در هر یک از این حوزه ها، کنشگران فردی و جمعی می-توانند با رعایت اصول و قواعد عمل جمعی مورد قبول در آن حوزه ها، به چهار نوع سرمایه یا منبع ارزشمند سرمایه فرهنگی یا دانش، سرمایه اجتماعی یا تعهد و منزلت، سرمایه سیاسی یا قدرت و سرمایه اقتصادی یا ثروت مورد نیاز هر جامعه دست یابند.

بنابراین، در مجموع با چهار گونه کجروی روبه رو هستیم. (اگ برن و نیم کوف،

۱۳۹۲: ۳۵)

گونه‌شناسی آسیب‌اجتماعی			
خرده نظام			
سرمایه اقتصادی: ثروت	سرمایه سیاسی: قدرت	سرمایه اجتماعی: تعهد و منزلت	سرمایه فرهنگی: دانش
آسیب‌های اجتماعی			
			
رشوه	رابطه گرایی	خود نمایی	دورویی و تزویر و دروغ
رانت خواری	پارتی بازی	اعتیاد	بحران هویت
اعتیاد	سواستفاده از موقعیت شغلی	خودکشی	مشکلات اعتقادی
اختلاس	خشونت	عدم حفاظت گفتار	استفاده بد از فضای مجازی
نابسامانی خانوادگی	حذف رقیب	ارتباط با افراد ناباب	مفاسداخلاقی

گونه‌شناسی آسیب‌اجتماعی (سخاوت، ۱۳۹۵: ۵۹)

متغیرهای شناسایی آسیب‌های اجتماعی

برای وصول نتایج صحیح و قابل استفاده در فرآیند شناسایی آسیب‌های اجتماعی می‌باید بصورت لایه‌ای عمل کرد؛ نکته اساسی این است که چه عوامل و زمینه‌هایی می‌توانند زمینه‌های بروز مسئله اجتماعی را فراهم کند. برای آسیب‌های اجتماعی - در وسیع‌ترین معنای آن - نیازمند شناخت فرآیند و بستر اجتماعی هستیم که احتمالاً یک نتیجه آن می‌تواند به آسیب ختم شود. به عبارت دیگر، «تغییر اجتماعی» به عنوان متغیر مستقل، «آسیب اجتماعی» به عنوان متغیر وابسته و «بستر اجتماعی» مساعد که زمینه را برای آسیب‌پذیری فراهم می‌سازد، متغیر میانجی می‌باشد. (بیرو،

۱۳۷۰: ۱۷)

آسیب های اجتماعی عمده در ایران

در جامعه امروزی ایران با انواع مسائل و آسیب های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی نظیر بی سوادی یا کم سوادی، بحران معنی، دروغ، آنومی یا نابسامانی اجتماعی، بحران هویت، بی اعتمادی، اعتیاد و قاچاق مواد مخدر، پرخاشگری و جنایت، خودکشی، فرار کودکان از منزل، تکدی گری، روسپیگری، ضعف مشارکت جمعی، قانون گریزی، رابطه گرایی، بیکاری، فقر، سرقت، اختلاس، تخریب و آلوده سازی محیط زیست و ... سروکار داریم که در مجموع آینده این کشور را از لحاظ سلامت محیط و احساس امنیت جانی، مالی، تعاملاتی و فکری تهدید می کنند. (عبدی، ۱۳۸۷: ۲۳)

اعتیاد؛ در لغت به معنای عادت کردن و یا خوی کردن به چیزی است. (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۹). منشور عمومی سازمان بهداشت جهانی سازمان ملل متحد (۱۹۵۰) اعتیاد را اینگونه تعریف کرده است: اعتیاد، مسمومیت حاد مزمنی است که برای شخص یا اجتماع زیان بخش می باشد و از طریق استعمال داروی طبیعی یا صنعتی ایجاد می شود. (www.Rasekh.ir)

اختلاس؛ گونه ای از سرقت کارمندی است که بیشتر سرقت پول را شامل می شود. گرچه اختلاس شامل اموال و اوراق بهاء دار و... دولتی را هم شامل می شود که در اختیار کارمند دولت می باشد و به نفع خود یا دیگری برداشت می کند. اختلاس در میان تمام گروه های شغلی دیده می شود و هم در طبقه پایین دیده می شود و هم در میان مقامات بالا. اغلب اختلاس کنندگان در موقعیت های مدیریتی هستند. (فولادی، ۱۳۹۳: ۲۳)

رشوه خواری؛ مفهومی است که جامعه شناسان در بحث از فساد از آن یاد می کنند و آنرا می توان به دو گونه فعال و غیر فعال تقسیم کرد. فساد فعال وقتی است که مثلاً پول برای اخذ امتیاز معینی از یک مقام اداری - سیاسی مورد استفاده قرار می

گیرد، مانند مدیر یک موسسه اقتصادی که برای کسب امتیازات خاصی در بازار به یکی از مقامات اداری رشوه بپردازد. در مقابل فساد غیر فعال حالتی است که برای رشوه گیرنده مطرح می شود، چرا که او قبول می کند در مقابل دریافت پول امتیازات مورد نظر پرداخت کننده ی رشوه را برای او فراهم نماید. در ایران از نظر قانونی رشوه عبارت است از وجه و یا مالی است که کارکنان دولت و کارکنان موسسه مرتبط با دولت (استفاده کنندگان کامل یا نسبی از بودجه و یا امکانات دولتی) که در قانون به آن ها اشاره شده است در حین انجام وظیفه دریافت می کنند. در ماده قانونی مربوطه تصریح شده است که رشوه می تواند برای انجام دادن یا انجام ندادن (عدم اعمال قانون خاص) امور باشد و این امور می تواند مربوط به وظایف فرد و یا افراد دیگر باشد. (همان: ۳۱)

رابطه گزایی؛ پارتی بازی یا رابطه گزایی یعنی این که شخصی باعث شود تا فرصت موجود در یک اداره یا سازمان که متعلق به همه مردم یا طیف معینی است به فرد یا گروه خاصی داده شود بدون اینکه از لحاظ ملاک های تدوین شده در آن مورد، امتیازات لازمه را داشته باشند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱: ۷۲)

جعل؛ میرمحمد صادقی در کتاب «جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی» در تعریف جرم جعل می نویسد: ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به ضرر دیگری به قصد جا زدن آنها به عنوان اصلی (همان: ۱۱۲). در ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) در این مورد آمده است: جعل و تزویر عبارتند از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیر رسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب.

روسپیگری، رابطه نامشروع و انحرافات جنسی؛ روسپی و روسپیگری به صورت های مختلف تعریف شده تا آنجا که می توان گفت به تعداد نویسندگان و محققانی که در این باره نوشته و پژوهش کرده اند تعریف های گوناگون از آن ارائه شده است که در اینجا به یک تعریف از آن اکتفا می شود. روسپی زنی است که که از راه خودفروشی امرار معاش کند و جز این پیشه ای ندارد و تحت نظامات خاصی به این پیشه و کار خود ادامه می دهد. (لوی برول، ۱۳۷۶: ۱۶۸) برای تعریف انحراف جنسی ضابطه ای دقیق و جهانی در دست نیست و در این زمینه جامعه شناسان، زیست شناسان و علمای اخلاق با یکدیگر توافق کامل و کلی ندارند. جامعه شناسان چنانچه روش های لذت یا ارضای جنسی مورد قبول و تصویب جامعه نباشد، آنرا انحراف جنسی می دانند. زیست شناسان در روابط جنسی فقط به تولید مثل و بقای نوع توجه دارند و هر گونه آمیزش جنسی که در راه نیل به این هدف نباشد از نظر آنها انحراف محسوب خواهد شد. از نظر اخلاقی، به هر نوع ارضای جنسی که مورد نکوهش قرار گیرد و احتمالاً به عامل ندامت دست بدهد، انحراف جنسی گفته می شود. (عبدی، ۱۳۸۷: ۱۰۳)

خشونت؛ رفتاری است که برای آسیب رساندن به دیگران از کسی سر می زند و دامنه آن از تحقیر و توهین، تجاوز و ضرب و جرح تا تخریب اموال و دارایی و قتل گسترده است. خشونت رفتاری است که در همه کشورها و اجتماعات انسانی مشاهده می شود و بر قربانیان فراوان آن همه روزه، افزوده و موجب اضطراب مردم و احساس نا امنی آنها بویژه گروه های ضعیف تر و آسیب پذیرتری مانند زنان، کودکان، سالخوردگان و گروه های اقلیت که قربانیان ستم پذیرتر نابرابری های اجتماعی و اقتصادی اند، می شود. در نظام قضایی و انتظامی ایران، خشونت، شامل قتل عمد، ضرب و جرح و تخریب می شود. (صدیق سروستانی، ۱۳۸۹: ۱۱۵)

سو استفاده از موقعیت شغلی؛ تحول و تکامل جوامع، تخصصی شدن امور اجتماعی، تنوع و گستردگی فعالیت‌ها، تمشیت، ساماندهی و تنظیم امور زندگی را پیچیده تر و نیازمند به تدوین و اجرای قوانین و مقررات جدید نموده است. لیکن برخی افراد با مناصب گوناگون که از جایگاه و تاثیر بالاتری نسبت به ارباب رجوع سازمان متبوع برخوردارند با امتناع از رعایت حقوق فردی و عدم تمکین از احقاق خواسته مشروع، نسبت به طلب منفعتی غیر مصوب یا جلوگیری از اجرای حکم قانونی، شرطی را برای محق ایجاد نموده که مصداق سوء استفاده از موقیت شغلی است. در هر نظام اداری، حدود وظایف و اختیارات کارمندان باید در قوانین و مقررات که به صورت روشن و عادلانه تدوین گردیده اند مشخص شوند. مستخدم و آمر قانونی از تخلفات و تنبیهات پیش بینی شده اطلاع کامل داشته و مردم نیز از حدود کلی آن مطلع شوند. موارد تخلف به صورت صریح، روشن و حصری معین گردند. حدود اختیارات آمر در برخورد با این تخلفات و آیین آن مشخص گردد. مستخدم از حق دفاع عادلانه و منصفانه برخوردار باشد. بدین ترتیب همه (مردم، دولت و مستخدم) در یک چهارچوب قانونی هدایت شده و با یکدیگر تنظیم رابطه می نمایند. (www.ghazavatonline.com)

طلاق؛ در لغت به معنی رها شدن از عقد نکاح و فسخ کردن عقد نکاح بوده و پدیده‌ای است قراردادی که به زن و مرد امکان می دهد تا تحت شرایطی پیوند زناشویی خود را گسیخته و از یکدیگر جدا شوند. طلاق بر انحلال یک ازدواج رسمی در زمانی که طرفین آن هنوز در قید حیاتند و بعد از آن آزادند تا دوباره ازدواج کنند دلالت می کند. بطور کلی علل افزایش طلاق عبارت است از ظاهر شدن مشکلات مالی، عدم توافق اخلاقی و ناسازگاری جنسی، عدم علاقه، دخالت دیگران، سوء زن، عدم تمکین، عدم پابندی به مذهب، اعتیاد، زیاده طلبی و فزون خواهی، انتخاب نادرست اولیه، کمی سن، ناآگاهی و بی سوادگی، تفاوت فرهنگی،

ازدواج مجدد، بیکاری، نداشتن مسکن، اختلاف در تعیین محل زندگی. (عبدی، ۱۳۸۷: ۲۱۷)

انحرافات رسانه‌ای و رایانه‌ای؛ عدم توازن و تعادل در مصرف رسانه‌ای، به ویژه در رابطه با شبکه‌های اجتماعی، بیانگر نوعی از انحراف رسانه‌ای و رایانه‌ای است. شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات با تصویب اسناد راهبردی در حوزه فناوری اطلاعات علی رغم برداشتن گام‌های مثبت اما در حوزه اجرا کارکرد مطلوبی نداشته است. (www.civilica.com)

علل و عوامل آسیب‌های اجتماعی

ریشه‌یابی انحرافات و آسیب‌های اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است. این موارد امنیت اجتماعی را سلب و مانعی برای رشد و توسعه جامعه محسوب می‌شود. به طور کلی، هر رفتاری که از آدمی سر می‌زند، متأثر از مجموعه‌ای از عوامل است که به طور معمول در طول زندگی سر راه وی قرار دارد و وی را به انجام عملی خاص وادار می‌کند.

در ذکر چند عامل مهم پیدایش انحرافات اجتماعی می‌توان اشاره نمود به اینکه عوامل به وجودآورنده انحراف و کجروی در جوامع مختلف یکسان نیست و مناطق از نظر نوع جرم، شدت و ضعف، تعداد، و نیز از نظر عوامل متفاوتند. این تفاوت‌ها را می‌توان در شهرها، روستاها و حتی در مناطق مختلف و محله‌های یک شهر مشاهده کرد. در هر جامعه و محیطی سلسله عواملی همچون شرایط جغرافیایی، اقلیمی، وضعیت اجتماعی، اقتصادی، موقعیت خانوادگی، تربیتی، شغلی و طرز فکر و نگرش خاصی حاکم است که هر یک از اینها در حسن رفتار و یا بدرفتاری افراد مؤثر است. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۱: ۵۵)

شهرنشینی لجام گسیخته، گسترش حاشیه نشینی و فقر، اتلاف منابع و انرژی را به دنبال دارد. حاشیه نشینی در شهرها، با جرم رابطه مستقیم دارد. تنوع و تجمل،

اختلاف فاحش طبقات اجتماعی ساکن شهرهای بزرگ، تورم و گرانی هزینه‌های زندگی، موجب می‌شود تا افراد غیر کارآمد که درآمدشان زندگی ایشان را کفاف نمی‌دهد، برای تأمین نیازهای خود، دست به هر کاری هر چند غیر قانونی بزنند. از دیگر عوامل محیطی جرم، می‌توان فقر، بیکاری، تورم و شرایط بد اقتصادی نام برد که بر همه آحاد جامعه، اقشار، گروه‌ها و نهادها تأثیر گذاشته و آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در پیدایش انحرافات اجتماعی و رفتارهای نابهنجار و آسیب‌زا عوامل متعددی به عنوان عوامل پیدایش و زمینه ساز می‌تواند مؤثر باشد:

عوامل فردی: جنس، سن، وضعیت ظاهری و قیافه، ضعف و قدرت، بیماری، عامل ژنتیک و....

عوامل روانی: حساسیت، نفرت، ترس و وحشت، اضطراب، کم‌هوشی، خیال‌پردازی، قدرت طلبی، کم‌رویی، پرخاشگری، حسادت، بیماری‌های روانی و...
عوامل محیطی: اوضاع و شرایط اقلیمی، شهر و روستا، کوچه و خیابان، گرما و سرما و....

عوامل اجتماعی: خانواده، طلاق، فقر، فرهنگ، اقتصاد، بی‌کاری، شغل، رسانه‌ها، مهاجرت، جمعیت و....

از آنجا که ممکن است در پیدایش هر رفتاری، عوامل فوق و یا حتی عوامل دیگری نیز مؤثر باشد، از این رو، نمی‌توان به یک باره فرد بزهکار را به عنوان علت العلل در جامعه مقصر شناخت و سایر عوامل را نادیده گرفت. افراد بزهکار افرادی هستند که همه زمینه‌ها و شرایط لازم برای انحراف در آنان وجود دارد. مهم‌ترین عامل در انحراف افراد و ارتکاب عمل نابهنجار، فردی است که موجب سوق یافتن وی به سمت بزهکاری می‌شود؛ چرا که فردی که می‌خواهد اولین بار دست به بزهکاری بزند، نیازمند فردی است که او را راهنمایی کرده و به این سمت هدایت نماید. (www.arums.ac.ir) معمولاً ویژگی‌های شخصیتی افراد بزهکار، بی

قاعدگی رابطه و ارتباط میان فرد و جامعه و ارتکاب رفتارهای نابهنجار و خلاف مقررات اجتماعی است، ولی معمولاً از نظر مرتکب و عامل آن در اصل و یا در مواقعی خاص، این گونه رفتارها ناپسند شمرده نمی شود. افراد روان رنجور و روان پریش نسبت به عرف ها، ارزش ها، هنجارها و مقررات اجتماعی بی تفاوت بوده و کمتر آنها را رعایت می کنند. اعمال و شیوه های رفتاری این گونه افراد نظام اجتماعی را متزلزل و گاهی نیز مختل می کند و موجب می شود که رعایت ارزش - های اخلاقی و هنجارها در جامعه و نزد سایر افراد زیرسؤال رفته و آن را به پایین ترین سطح عمل تنزل دهد.

برخی از مشخصه های بارز و برجسته شخصیتی این گونه افراد، خودمحوری، پرخاشگری، هنجارشکنی، فریبندگی ظاهری و عدم احساس مسئولیت می باشد. این گونه افراد به پیامد عمل خود نمی اندیشند، در کارهای خود بی پروا و بی ملاحظه هستند و در پند گرفتن از تجربیات، بسیار ضعیف بوده و در قضاوت های خود یک سویه می باشند. این نوع شخصیت ها عمدتاً از محیط اجتماع، خانه و مدرسه فرار کرده، پای بند قواعد، مقررات و هنجارهای اجتماعی نیستند و به دنبال هر چیزی می روند که جلب توجه کند. حتی در پوشش و سبک و شکل ظاهری خویش، به ویژه در شیوه لباس پوشیدن، آرایش مو و صورت به گونه ای که خلاف قاعده و خلاف سبک مرسوم سایر افراد اجتماع باشد، عمل می کنند تا جلب توجه نمایند.

گروهی نیز افرادی برون گرا و به دنبال لذت جویی آنی هستند، دم را غنیمت می شمارند، دوست دارد در انواع میهمانی ها و جشن ها شرکت کنند، تشنه هیجان و ماجراجویی اند، به همین دلیل برای لذت جویی دست به اعمال خلاف و بزهکارانه می زنند. از دیگر علل در زمره مشکلات روحی روانی که منجر به رفتارهای ضداجتماعی می شود، می توان به ضعف عزت نفس، احساس کهنتری، فقدان اعتماد

به نفس، احساس عدم جذابیت، افسردگی شدید، شیدایی و اختلال خلقی اشاره نمود. چنین افرادی نیز معمولاً مستعد انجام رفتارهای نسنجیده و انحرافی هستند. (گیدنز، ۱۳۹۳: ۷۸)

علل و عوامل آسیب‌های اجتماعی در کارکنان نظامی:

موقعیت اجتماعی کارکنان نظامی هر کشوری نشان دهنده چگونگی ارتباط سازمان‌های نظامی و جامعه مربوطه بوده و عمدتاً متأثر از ویژگی‌های فرهنگی آن جامعه است. شکل‌گیری این ارتباط در طول تاریخ بر اساس باورها و ارزش‌های اجتماعی بوده و تصویر آن در اعماق ذهن نظامیان و افراد جامعه نقش می‌بندد. علاوه بر ارتباطات تاریخی سازمان‌های نظامی با جامعه، ارتباطات دیگری با عناوین اقتصادی، سیاسی و... سازمان‌های نظامی را به جامعه پیوند می‌دهد که نوع آن بستگی به تصمیمات دولت و حکومت دارد. بدین معنی که میزان درآمد و تولید ملی از یک طرف و نحوه اختصاص آن‌ها بین سازمان‌های نظامی و دیگر سازمان‌های کشوری و میزان مقبولیت آن نزد مردم، موجب تغییر در سطح آسیب اجتماعی کارکنان ن م می‌گردد. بی‌تردید می‌توان گفت: وجود یک قدرت نظامی قابل قبول و مقتدر، مجهز نمودن این قدرت به تجهیزات پیشرفته نیز به توان رزمی آن می‌افزاید. اما جایگاه اجتماعی نظامیان نیاز به نرم افزارهای بسیار ظریف اجتماعی دارد که این نرم افزارها در ارتقاء توان رزمی پرسنل نظامی از سخت افزارهای جنگی گران قیمت مؤثرتر است. کم توجهی به این نرم افزارها می‌تواند باعث افزایش آسیب اجتماعی نظامیان و در نهایت تضعیف قدرت نظامی و تهدیدات احتمالی ناشی از آن گردد. در یک تمدن معین، که در آن امکان مشخص ساختن رتبه اجتماعی افراد، بر حسب ارزش‌های پذیرفته شده، وجود داشته باشد، یک مقیاس اجتماعی صورت پذیر است. افراد بر حسب وضعی که در چارچوب این

مقیاس، می یابند، نفوذ کم و بیش متناهی در شکل اهداف اجتماعی - فرهنگی اعمال می دارند و یا می توانند اعمال کنند. (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۹۳)

جایگاه اجتماعی، آن شأن یا مقام و موقعیتی است که برای یک فرد در جامعه قائل اند، یا تلقی و ذهنیتی است که دیگران از آنچه شخص دارند. پایگاه اجتماعی، ارزشی است که یک گروه را در یک نقش می نهد. (رابرتسون، ۱۳۸۹: ۱۲۰) آسیب اجتماعی مشاغل مختلف در جوامع متأثر از ارزش های غالب محیطی متعددی (همچون آرمان جامعه در زمینه های مختلف حرفه ای، اقدامات تهور آمیز و...) بدست می آید. اعتبار اجتماعی دارای ۲ ریشه و منشأ می باشد:

الف) داشتن درجه قابل قبولی از توانائی ها تا حدی که آثار آن بر محیط اجتماعی آن حرفه منعکس گردد.

ب) داشتن مشروعیت حرفه ای به طوری که آحاد جامعه به آن حرفه احساس نیاز کنند.

برخی از عوامل و علل مؤثر در کاهش آسیب اجتماعی نظامیان عبارتند از:

(۱) ارتقاء جایگاه دفاع و امنیت از طریق تغییر در سیاست های کلان کشور و اولویت دادن (عملی) به مسائل دفاعی و امنیتی کشور.

(۲) تأمین امکانات مالی و رفاهی و رفع فقر و محرومیت از زندگی نظامیان با اصلاح قوانین پرداخت حقوق و مزایا، کمک های غیر نقدی، تسهیلات مسکن و ...

(۳) اصلاح شیوه های گزینش و تربیت نظامیان و تلاش برای جذب نظامیان شایسته و با کیفیت، با نگرش های ارزشی دینی.

(۴) برقراری عدالت اجتماعی، مبارزه با فقر و فساد و تبعیض در سطح کشور توسط قوای سه گانه و مسدود نمودن زمینه های ظهور مشاغل کاذب، ثروت های بادآورده و ...

(۵) افزایش کارایی نیروهای مسلح از طریق اصلاح مدیریت نیروی انسانی و استقرار نظام شایسته سالاری. (ذوالفقاری و دیگران، ۱۳۹۸: ۵۹)

برخی از روش های مؤثر در کاهش آسیب اجتماعی نظامیان عبارتند از:

(۱) - بهره گیری از نظامیان بازنشسته صاحب منصب و با تجربه و لایق در بخش مدیریت غیرنظامی کشور (وزارتخانه ها - استانداری ها - فرمانداری ها - ادارات کل - مؤسسات و شرکت های بزرگ دولتی و غیر دولتی و...) و در مجموع فراهم نمودن زمینه مشارکت همه جانبه نظامیان بازنشسته و واجد شرایط شایسته در اداره امور کشور و استفاده از توانایی و تجارب مدیریتی آنان تا سال های متمادی.

(۲) - ایجاد زمینه مشارکت سازمان های نیروهای مسلح در اجرای پروژه های ملی به منظور تقویت حسن پیوند بین مردم و نیروهای مسلح، فعال نگه داشتن و به روز نگه داشتن نیروها و امکانات نیروهای مسلح و تقویت بنیه مالی و درآمدهای حاصله در جهت تقویت اعتبارات بخش دفاعی.

(۳) - سخت کوشی و تلاش مسئولانه آحاد افراد نظامی برای افزایش دانش، تخصص، انگیزش، مناعت طبع و سایر صلاحیت های حرفه ای و در عین حال پرهیز از کم کاری، فرار از مسئولیت و... (عقیلی، ۱۳۹۰: ۳۳)

گونه شناسی تهدیدات ناشی از آسیب های اجتماعی نظامیان:

عده ای معتقدند که اساس قدرت، رابطه جامعه با دولت است و دولت ها از طریق بسیج ملی دارای قدرت و نفوذ سیاسی می شوند. مشروعیت توجیهی است که اقتدار بر آن استوار است. مشروعیت یک نظام سیاسی سبب ارتقاء کارگزاران آن نظام به ویژه در بخش دفاعی و امنیتی آن که حیاتی ترین وظیفه را به عهده دارند، می گردد. دفاع در برابر تهدیدات داخلی و خارجی که تهدید کننده استقلال و تمامیت ارضی کشور است در سرلوحه اهداف امنیت ملی هر دولتی است که عمدتاً به عهده نیروهای مسلح آن کشور می باشد. لذا مشروعیت و مقبولیت و کارآمدی و کارایی نیروهای مسلح یک نظام با درصد بالا، باعث افزایش جایگاه اجتماعی کارکنان ن.م گردیده و از طرفی، در کاهش تهدیدات داخلی و خارجی مؤثر است. از آنجائیکه تهدیدات احتمالی در ابعاد مختلف نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی

و اجتماعی می تواند بروز کند، در این مقوله ما آن ها را به دو گونه اصلی: تهدیدات داخلی و تهدیدات خارجی دسته بندی کرده و علائم هر کدام را به تفکیک بیان می نماییم. بدیهی است جهت بررسی هر چه بیشتر در خصوص میزان رابطه هر کدام از تهدیدات با افزایش یا کاهش آسیب اجتماعی نظامیان می توان در بعد مفصل تری نسبت به آن پرداخت:

(الف)- تهدیدات داخلی احتمالی ناشی از افزایش آسیب اجتماعی نظامیان

از آنجائی که نظامیان به عنوان یکی از مولفه های مهم قدرت نظامی محسوب گردیده و از کارکردهای مهم آنان حفظ استقلال- آزادی- تمامیت ارضی و امنیت کشور می باشد در صورت خدشه وارد شدن به منزلت اجتماعی آنان باعث تضعیف قوای مسلح کشور و در نتیجه بروز تهدیداتی برای کشور می گردد که برخی از آنان را به شرح زیر می توان نام برد:

- (۱)- تضعیف رابطه نیروهای مسلح با مردم و کاهش مقبولیت و مشروعیت و پشتیبانی از نیروهای مسلح
- (۲)- کاهش آمار (کیفی و کمی) جذب جوانان جدید به نیروهای مسلح
- (۳)- تضعیف اقتدار و حاکمیت ملی در پهنه سرزمین به سبب تضعیف قوای دفاعی کشور
- (۴)- ایجاد مشکلات معیشتی، رفاهی و مالی برای نظامیان و گرایش آنان به سایر مشاغل
- (۵)- ایجاد بی تفاوتی و دلسردی نیروهای مسلح نسبت به وظائف و مأموریت های خطیر خود
- (۶)- افزایش سطح سوانح، تخلفات و جرائم در نیروهای مسلح

(۷) - کاهش سطح حمیت قسمتی، اطاعت پذیری، انضباط، نگهداری از اموال، تجهیزات و تأسیسات نظامی و در نتیجه بروز زمینه‌های ایراد خسارت هنگفت مادی و معنوی غیرقابل جبران

(۸) - کاهش انگیزه، روحیه شجاعت طلبی، ایثارگری، شهادت طلبی و ... (همان: ۷۸-۷۹)

ب) - تهدیدات خارجی احتمالی ناشی از افزایش آسیب اجتماعی نظامیان

آحاد نیروهای مسلح باید همچون دژی پولادین در مقابل این توطئه‌های دشمنان ایستادگی کنند و این مهم نیاز به پشتیبانی همه جانبه افراد شاغل و نظامی از طرف جامعه و حکومت دارد. یکی از مهمترین این پشتیبانی‌ها، حفظ منزلت اجتماعی آنان در سطح مناسب است. در بین نظامیان، مصطلح است که روحیه سه چهارم قواست و عده‌ای دیگر معتقدند که روحیه تمام قواست و این مهم در دوران پیروزی انقلاب اسلامی، هشت سال دفاع مقدس، دوران سازندگی و بازسازی کشور، ایستادگی در مقابل توطئه‌های استکبار جهانی و ... به کرات خود را نشان داده است. لذا در بخش دفاعی کشور هم می‌توان گفت که افزایش جایگاه اجتماعی نظامیان سبب ارتقاء روحیه نظامیان و در نتیجه تقویت بخش دفاعی کشور و تقویت قدرت بازدارندگی کشور می‌شود و متقابلاً کم توجهی به آنان می‌تواند سبب بروز نقاط ضعف، رخنه و نفوذ دشمن، ضربه به توان دفاعی کشور و مواردی از این دست گردد. (تهامی، ۱۳۹۱: ۸۸-۸۷)

به این ترتیب و به‌طور کلی، افزایش آسیب اجتماعی نظامیان می‌تواند منجر به افزایش تهدیدات داخلی و خارجی کشور در کلیه ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی شود.

کاملاً واضح و مبرهن است که یکی از مهمترین وظایف مقامات بالای لشگری و کشوری این است که با مراقبت مداوم، از بروز هر نوع آسیب به ویژه اجتماعی به

بدنه نیروهای مسلح جلوگیری نموده و توان دفاعی آن را در وضع مطلوب نگاه دارند، چرا که کارکنان نیروهای مسلح به لحاظ قانونی، دستورالعمل ها و آئین نامه ها موظفند کلیه امور خود من جمله مشکلات مربوط به حوزه اجتهکاعی را از طریق سلسله مراتب فرماندهی پیگیری کنند و مسدود یا ناکارآمد شدن این مسیر در هر رده (عمداً یا سهواً) - باعث انباشته شدن سطح مشکلات و تبعات نامطلوب آن در بخش دفاعی کشور خواهد شد. از این رو شناسائی و بیان مشکلات و پیگیری آن تا بالاترین رده و آشنا نمودن (دردمند نمودن) رده بالا با وضع موجود و مشکلات ناشی از افزایش آسیب اجتماعی توأم با ارائه طرح ها و راه کارهای منطقی نه تنها، مشکل نمائی نبوده، بلکه از حوادث و وقایع ناشی از افزایش آسیب اجتماعی احتمالی، جلوگیری می نماید. از طرف دیگر نیروهای مسلح در مقایسه با سایر سازمان های غیرنظامی، فاقد تشکیلات اتحادیه صنفی، تشکلات غیر رسمی و... بوده تا به روش های دیگری اینگونه مسائل خود را حل و فصل کنند و این مهم در نخستین مرحله مستقیماً به عهده سلسله مراتب فرماندهی مربوطه و در ثانی از وظایف مسئولین کشوری در قوای سه گانه است که با پشتیبانی های همه جانبه خود بخش های دفاعی و امنیتی کشور را در یک سطح اجتماعی مناسبی حفظ نمایند. (همان: ۹۳) با توجه به آنچه گفته شد، بنظر می رسد برخی راه کارها و مراحل که بتواند مانع از بروز این آسیب ها گردد و تهدیدات احتمالی به حداقل برساند به شرح ذیل باشند:

الف- تشخیص مساله: مهم ترین گام در مدیریت پیشگیری از جرایم، تشخیص آسیب و علل آن است، اما ساختار خاص نظامی در نیروهای مسلح، تشخیص، مدیریت و اجرای برنامه های مربوط به پیشگیری از برخی آسیب های اجتماعی به آن سهولتی که می توان در سایر سازمان ها انتظار داشت، در ن.م تاحدی با دشواری مواجه می سازد. لذا در گام نخست علاوه بر پرهیز از دامن زدن به محدودیت های

سازمانی، می‌بایست ساز و کار و بستری فراهم گردد که آسیب‌های اجتماعی بدون مصلحت‌اندیشی شناسایی و برشمرده شوند و سپس مدیریت پیشگیری از جرایم مرتبط به کار گرفته شوند. استفاده از تجربه کشورهای که دارای ارتش و نیروی نظامی مقتدری می‌باشند در این مرحله بسیار مفید خواهد بود.

ب- تحلیل آسیب و مشکل: پس از شناخت دقیق آسیب و مسئله نیاز است تا ابتدا داده‌ها و اطلاعات دقیق و علمی توسط پژوهشگران آموزش دیده در حوزه آسیب‌ها و جرائم اجتماعی جمع‌آوری و سپس از بین طرح‌های موجود که مورد وفاق قانونی است، راه‌حل‌های عینی برای پیشگیری ارائه شوند. پیشنهادهای مبتنی بر ایدئولوژی‌های خاص و دور از واقعیت‌های اجتماعی، آفت این مرحله از مدیریت آسیب‌های اجتماعی در نیروهای مسلح و به ویژه ارتش می‌باشد هستند و می‌توانند آثار زیان‌باری برای کارکنان به همراه داشته باشند. در این مرحله پیشنهاد می‌شود تا با بهره‌گیری از مشاوران دانشگاهی و متخصص، نسبت به تدوین قوانین منطقی و طرح‌های موثر اقدام گردد ضمن آنکه طرح‌های پیشین نیز مورد ارزیابی قرار گیرند. با این روش می‌توان تا حد زیادی مشخص نمود که اجرای طرح‌های پیش‌رو چه تاثیرات مثبت و منفی در پی دارد.

ج- حرکت به سمت تصمیم‌سازی: در این بخش باید توجه داشت که فرماندهان رده بالا و دست‌اندرکاران می‌باید نتایج حاصل از اجرای طرح مصوب را بر عهده بگیرند. فراقکنی و مقصر جلوه‌دادن عوامل اجرایی یا کارکنان تحت امر و آسیب دیده در مدیریت پیشگیری نمی‌تواند گام موثر و مفیدی برای اصلاح وضعیت و مشکل به وجود آمده باشد.

د- اجرا و ارزیابی مجدد: اجرای هر طرح مدیریت پیشگیری از آسیب‌ها و جرایم می‌تواند گام مهم و عملی و در نهایت نیل به نتیجه مطلوب باشد. با توجه به وضعیت پیچیده و نگران‌کننده بستر جامعه از لحاظ افزایش جرایم و آسیب‌های

اجتماعی، بدنه ن.م نیز با مشکلات عدیده‌ای در این زمینه دست و پنجه نرم کرده و بعضاً مبتلا می‌گردند، لذا صرف اجرای یک طرح و استناد به یک بند قانونی که در مقطعی محدود کارگشا بوده، دیگر جوابگوی مسائل امروز نیست و پویایی طرح‌های پیشگیری و مقابله و به روز رسانی قوانین موجو می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. ضمن آنکه به در این بخش، به جزئیات و مشکلات حرفه نظامی‌گری بیشتر توجه شده و منطلق سرلوحه پیشگیری و مقابله قرار گیرد. متأسفانه در ن.م و ارتش هنوز تاریخ جامعی در مورد ارزیابی طرح‌های کلان و خرد مذکور در دست نیست و به همین دلیل بسیاری از اشتباهات فرماندهان در این حوزه به فرماندهان و تصمیم‌گیرندگان بعدی منتقل می‌شود. این رویکرد آزمون و خطا نمی‌تواند پاسخ مناسبی به پیشگیری از آسیب‌ها و جرایم باشد. از این رو، ارزیابی طرح و تاثیرات آن در این مرحله می‌تواند دست اندرکاران را با تعریف جدیدی از مسائل اجتماعی کارکنان تحت امر روبرو سازد. انباشت تجربه‌های مدیریتی در عرصه آسیب‌های اجتماعی و انتقال آن به نسل‌های مدیریتی بعدی یکی از نتایج مهم و اثرگذار این مرحله است. علاوه بر اینکه امکان اصلاح خطاهای موجود و علل شکست یا موفقیت‌های احتمالی در اجرای سیاست‌های مشابه نیز از خلال چنین رویکردی ممکن می‌شود. در این مرحله و پس از ارائه چارت راهنمای مدیریت پیشگیری از جرایم نیاز است تا برخی از مهم‌ترین راهبردهای این عرصه ارائه شوند.

(www.jmsp.ir)

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به این که هدف این پژوهش شناسایی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در آجا است، از یک طرف اقدام به توسعه ادبیات نظری در یک حوزه بدیع و جدید در آجا می‌کند، نوعی تحقیق توسعه‌ای به شمار می‌رود و از طرف دیگر نتایج این مطالعه در سطح آجا کاربرد عملیاتی خواهد داشت، نوعی تحقیق کاربردی می‌باشد؛ در نتیجه نوع تحقیق، توسعه‌ای - کاربردی است. در این تحقیق،

از روش‌های تحلیل محتوا و مضمون استفاده گردیده است. برای کسب دیدگاه خبرگان و صاحب نظران نیز روش میدانی به کار گرفته شد. چون در این پژوهش در نظر است در یک موردی خاص و یک زمینه مشخص پژوهش صورت پذیرد، از روش موردی و زمینه‌ای استفاده خواهد شد.

جامعه آماری تحقیق؛ جامعه آماری در این تحقیق خبرگانی هستند که ویژگی مشترک‌شان درک راهبردی از «آجا»، «سرمایه انسانی» و «آسیب‌های اجتماعی» است و از میان طیف‌های زیر انتخاب می‌شوند:

- مسئولین، مدیران و کارشناسان عالی بخش‌های فرماندهی در ستاد آجا، ساحفاجا و عقیدتی سیاسی آجا

روش نمونه‌گیری این تحقیق با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند می‌باشد. با توجه به اینکه پژوهشگران قصد دارند از نظرات همه افراد جامعه آماری استفاده کنند و حجم جامعه آماری نیز محدود است و امکان نمونه‌گیری ندارد لذا جمعیت نمونه به صورت تمام شمار و منطبق با جمعیت جامعه آماری ۱۸ نفر می‌باشد. در این تحقیق ابتدا سئوالات مصاحبه به صورت پاسخ باز با مشورت افراد صاحب نظر و خبره طرح شد و پس از تایید، جهت اخذ نظر مصاحبه‌شوندگان با ایشان در میان گذاشته شد و پاسخ‌های ارائه شده ضبط و سپس توسط محققین پیاده‌سازی گردید. سپس با تهیه جدول ماتریس آسیب‌های اجتماعی آجا، جمع‌بندی و تجزیه و تحلیل گردید.

۱- نتایج حاصله از جمعیت‌شناختی سن خدمتی پاسخ دهندگان

نتایج حاصله از جمعیت‌شناختی سن خدمتی پاسخ دهندگان				
		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
	20-25 سال	0	0	0

سن خدمتی	26-30 سال	۴	18.2	18.2
	31-35 سال	۶	7.3۳	5.5۶
	۳۶ سال به بالا	۸	4.5۴	100.0
کل		۱۸	100.0	---

۲- نتایج حاصله از جمعیت شناختی پاسخ دهندگان بر اساس طیف درجه

نتایج حاصله از جمعیت شناختی پاسخ دهندگان بر اساس طیف درجه				
		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
طیف درجه	افسر جزء	0	0	0
	افسر ارشد	۶	26.4	39.4
	امیر	۱۲	73.6	100.0
جمع		۱۸	100.0	---

۳- نتایج حاصله از جمعیت شناختی پاسخ دهندگان بر اساس طیف

جایگاه خدمتی

نتایج حاصله از جمعیت شناختی پاسخ دهندگان بر اساس طیف جایگاه خدمتی				
		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
طیف جایگاه	۱۷	۱	۹.۰	۱۱.۰
	۱۸	۵	7.3۱	.3۲۳
	۱۹	۱۲	۷۳.۶	100.0
جمع		۱۸	100.0	---

۴- نتایج حاصله از جمعیت‌شناختی پاسخ دهندگان بر اساس تحصیلات

نتایج حاصله از جمعیت‌شناختی پاسخ دهندگان بر اساس تحصیلات		فراوانی	درصد	درصد تجمعی
تحصیلات	کارشناسی	۵	۰	۰
	کارشناسی ارشد	۷	۲۴.۴	۰.۸۴۷
	دکتری	۱۱	۷۵.۶	۱۰۰.۰
جمع		۱۸	۱۰۰.۰	

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

ردیف	سؤال	کلید واژه‌های تکرار شده در پاسخ‌ها
۱	آسیب‌های اجتماعی در سطح آجا کدام است؟	اعتیاد (۹ مورد)، فساد اخلاقی (۸ مورد)، معضلات معیشتی (۷ مورد)، طلاق (۵ مورد)، رشوه (۵ مورد)، سرقت (۳ مورد)، استفاده نادرست از فضای مجازی (۳ مورد)، نارضایتی (۲ مورد)، شکاف نسلی (۱ مورد)، خودزنی و خودکشی (۱ مورد)، نفوذ دشمن (۱ مورد)
۲	اولویت‌بندی آسیب‌های - اجتماعی در سطح آجا کدام است؟	معضلات معیشتی (۹ مورد)، فساد اخلاقی (۸ مورد)، استفاده نادرست از فضای مجازی (۸ مورد)، اعتیاد (۴ مورد)، طلاق (۴ مورد)، رشوه (۴ مورد)، فساد مالی (۴ مورد)، تبعیض و بی‌عدالتی (۳ مورد)، سوء استفاده از جایگاه شغلی (۲ مورد)، سبک زندگی غربی (۱ مورد)، ضعف بنیه اعتقادی (۱ مورد)، مشکلات و معضلات خانوادگی (۱ مورد)
۳	مهم‌ترین علل، عوامل و زمینه‌های موثر آسیب‌های اجتماعی در سطح آجا کدامند؟	معضلات معیشتی (۷ مورد)، ضعف بنیه اعتقادی (۷ مورد)، سبک زندگی غربی (۶ مورد)، تبعیض و بی‌عدالتی (۵ مورد)، ضعف مدیریت (۴ مورد)، استفاده نادرست از فضای مجازی (۲ مورد)، ضعف قوانین (۱ مورد)

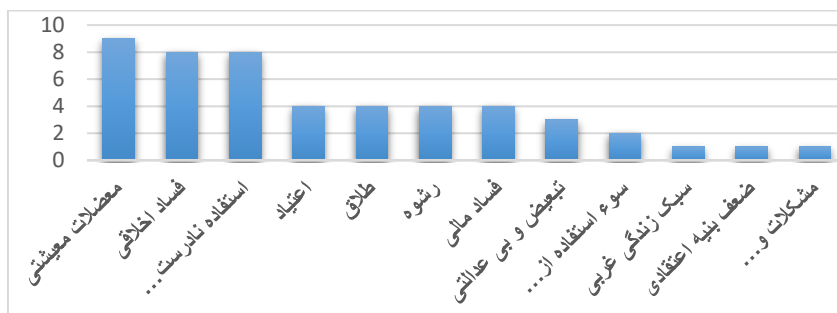
<p>۴</p>	<p>اهم پیامدها و تبعات ناشی از آسیب های اجتماعی در سطح آجا کدامند؟</p>	<p>کاهش توان رزمی و عملیاتی سازمان (۶ مورد)، افزایش تهدیدات جاسوسی و براندازی (۵ مورد)، فاصله گرفتن سازمان از هاموریت اصلی خودش (۴ مورد)، هدر رفتن سرمایه سازمان (۲ مورد)، کاهش همبستگی درونی ن.م (۱ مورد)، مخدوش شدن جایگاه ن.م در جامعه (۱ مورد)، ضعف التزام قلبی و عملی به نظام (۱ مورد)، بهره برداری دشمن (۱ مورد)</p>
<p>۵</p>	<p>راه کارهای پیشگیری برای هر یک از آسیب های اجتماعی در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت ن.م کدامند؟</p>	<p>تقویت بنیه اقتصادی ن.م (۷ مورد)، از بین بردن بی عدالتی و تبعیض (۴ مورد)، تقویت بنیه اعتقادی (۴ مورد)، اصلاح قوانین موجود (۵ مورد)، آموزش و آگاه سازی (۳ مورد)، اصلاح ساختار و نظام مدیریتی (۲ مورد)، تقویت انسجام و استحکام درونی ن.م (۲ مورد)، تقویت نظارت مستمر (۱ مورد)</p>
<p>۶</p>	<p>راه کارهای کلی پیشگیری از آسیب های اجتماعی در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت ن.م کدامند؟</p>	<p>تقویت بنیه اقتصادی ن.م (۶ مورد)، تقویت بنیه اعتقادی (۴ مورد)، اصلاح قوانین موجود (۳ مورد)، آموزش و آگاه سازی (۳ مورد)، قانون هداری (۳ مورد)، ارتقاء سواد رسانه ای (۱ مورد)، برخورد قاطع با افراد خاطی (۱ مورد) تقویت انسجام و استحکام درونی ن.م (۱ مورد)</p>
<p>۷</p>	<p>راه کارهای پیشگیری از آسیب های مرتبط با مواد مخدر در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت نیروهای مسلح کدامند؟</p>	<p>آموزش و آگاه سازی (۱۰ مورد)، برخورد قاطع با خاطیان (۷ مورد)، ارائه مشاوره به کارکنان و خانواده ها (۳ مورد)، نظارت و کنترل مستمر و قوی (۲ مورد)، وضع قوانین جدید بازدارنده (۱ مورد)، تقویت اقتصاد خانواده ها (۱ مورد)، گزینش صحیح (۱ مورد)</p>
<p>۸</p>	<p>راه کارهای پیشگیری از مفاسد مالی و اقتصادی در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت نیروهای مسلح کدامند؟</p>	<p>تقویت بنیه اقتصادی ن.م (۱۰ مورد)، برخورد قاطع با متخلفین (۸ مورد)، نظارت مستمر و قوی (۶ مورد)، اصلاح قوانین موجود (۶ مورد)، از بین بردن بی عدالتی و تبعیض (۵ مورد)، تقویت بنیه اعتقادی (۴ مورد)، برون سپاری برخی از ماموریت ها (۱ مورد)، تقویت سامانه های مدیریتی (۱ مورد)</p>

<p>آموزش و آگاه‌سازی (۱۰ مورد)، تقویت بنیه اعتقادی (۱۰ مورد)، برخورد قاطع با متخلفان (۶ مورد)، نظارت مستمر و قوی بر کارکنان (۴ مورد)، قوانین بازدارنده (۱ مورد)</p>	<p>راه کارهای پیشگیری از مفاسد اخلاقی در سطح آجابه منظور صیانت و امنیت نیروهای مسلح کدامند؟</p>	<p>۹</p>
<p>آموزش و آگاه‌سازی (۷ مورد)، تقویت باورهای دینی، ارزش‌ها و ... (۶ مورد)، تقویت بنیه اقتصادی ن م (۵ مورد)، تقویت بنیه اعتقادی (۳ مورد)، توجیه و ارشاد (۲ مورد)، بومی سازی کارکنان (۲ مورد)، تقویت استحکام درونی خانواده‌ها (۲ مورد) نظارت بر خانواده‌ها (۱ مورد)</p>	<p>راه کارهای پیشگیری از مشکلات و معضلات- خانوادگی (ممسر، فرزندان، بیماری، طلاق و ...) در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت نیروهای مسلح کدامند؟</p>	<p>۱۰</p>
<p>آموزش و آگاه‌سازی (۱۳ مورد)، ایجاد شبکه‌های موازی (۷ مورد)، تشدید نظارت مستمر و قوی (۲ مورد)، فیلترینگ (۲ مورد)، تصویب قوانین روشن و شفاف (۱ مورد)، انجام برنامه‌های فرهنگی (۱ مورد)</p>	<p>راه کارهای پیشگیری از استفاده نادرست از فضای مجازی در سطح آجا به منظور صیانت و امنیت نیروهای مسلح کدامند؟</p>	<p>۱۱</p>

نتیجه گیری

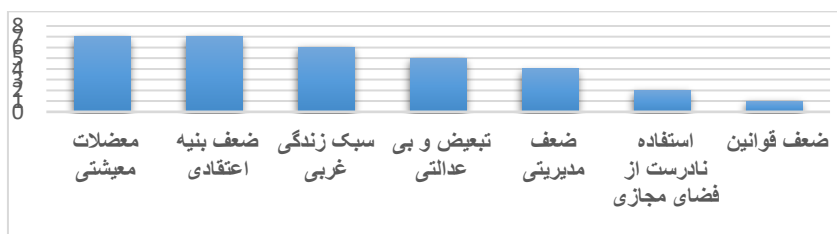
پس از بررسی‌های علمی و مطالعات انجام شده در خصوص موضوع تحقیق مشخص گردید متأسفانه حوزه آسیب‌های اجتماعی در نیروهای مسلح آجا مغفول مانده است و مجموعه آجا نیز عملکرد مثبتی نسبت به این مسئله مهم نداشته است. اهم آسیب‌ها و جرایم شناسایی شده در ارتش به ترتیب فراوانی از دید نخبگان تحقیق عبارتند از: معضلات معیشتی، فساد اخلاقی، استفاده نادرست از فضای مجازی، اعتیاد، طلاق، رشوه، فساد مالی، تبعیض و بی‌عدالتی، سوء استفاده از

جایگاه شغلی، سبک زندگی غربی، ضعف بنیه اعتقادی و مشکلات و معضلات خانوادگی برابر جدول ذیل

پس از انجام تحقیق و مصاحبه با صاحب نظران و مطالعه منابع علمی مرتبط نیز مشخص گردید که بهترین راه مقابله با آسیب های اجتماعی در ارتش، پیشگیری آن است. مهمترین علل و عوامل و زمینه های آسیب های اجتماعی در آجا نیز برابر ترتیب اشاره شده در بند قبل عبارتند از: معضلات معیشتی، فساد اخلاقی، استفاده نادرست از فضای مجازی، اعتیاد، طلاق، رشوه، فساد مالی، تبعیض و بی عدالتی، سوء استفاده از جایگاه شغلی، سبک زندگی غربی، ضعف بنیه اعتقادی و مشکلات

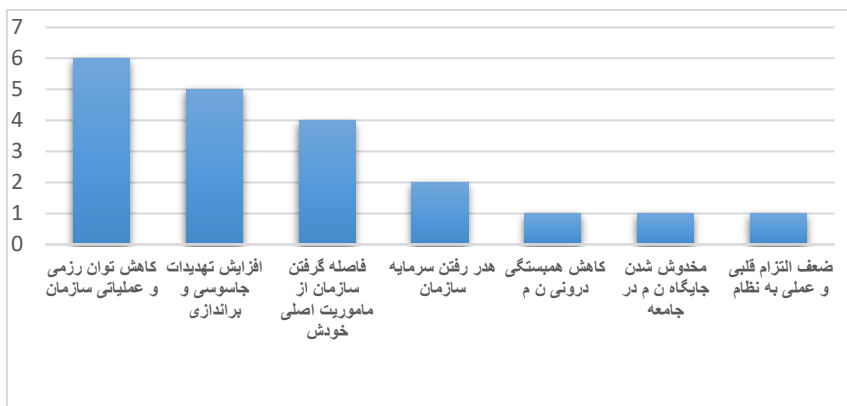
و معضلات خانوادگی برابر جدول ذیل

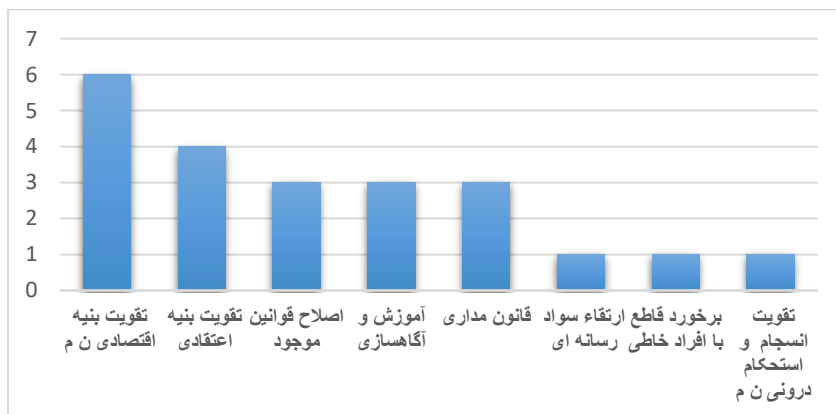
همچنین در تکمیل و ارائه نتایج تحقیق تبعات و پیامدهای آسیب های اجتماعی در آجا نیز عبارتند از: کاهش توان رزمی و عملیاتی سازمان، افزایش تهدیدات جاسوسی و براندازی، فاصله گرفتن سازمان از مأموریت اصلی، هدر رفتن سرمایه سازمان، کاهش همبستگی درونی ن.م، مخدوش شدن جایگاه ن.م در جامعه،

ضعف التزام قلبی و عملی به نظام و در نهایت بهره‌برداری دشمن از مشکلات

موجود برابر جدول ذیل

و در مهمترین بخش نتیجه پژوهش مهمترین راهکارهای پیشگیری و مقابله با آسیب‌های اجتماعی یافته‌ها اشاره به تقویت بنیه اقتصادی کارکنان ن.م، تقویت بنیه اعتقادی، اصلاح قوانین موجود، آموزش و آگاه‌سازی، قانون مداری، ارتقاء سواد رسانه‌ای، برخورد قاطع با افراد خاطی و تقویت انسجام و استحکام درونی ن.م دارند.

پیشنهادات عملی:

۱. ارائه نتیجه مقاله به فرماندهان و مسئولین حفاظت اطلاعات جهت سیاستگذاری و برنامه ریزی برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی در آجا
 ۲. تشکیل کانون های مشاوره برای کارکنان و خانواده ها در یگان ها و مجتمع های سازمانی
 ۳. رسیدگی به مشکلات معیشتی کارکنان با تهیه قوانین و مقررات جدید
 ۴. افزایش آموزش و آگاه سازی در سطح کارکنان و خانواده ها با شیوه های بدیع و نو
 ۵. ساماندهی و به روز رسانی قوانین و مقررات مرتبط با جرایم اجتماعی در آجا
 ۶. تشکیل کمیسیون های مشورتی با حضور فرماندهی و حفاظت و نهاد ع.س در خصوص آسیب های اجتماعی
 ۷. ارتقای سطح سواد کارکنان و خانواده ها در خصوص فضای مجازی
 ۸. برخورد قاطع با متخلفین
 ۹. تشکیل میزهای تخصصی پیشگیری از آسیب ها در دو سطح سیاستگذاری و اجرا
 ۱۰. بازطراحی فراگیر نهادی، ساختاری و فرآیندی در حوزه پیشگیری از آسیب های اجتماعی نیروهای آجا
 ۱۱. احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر در تمام سطوح
- افزایش بصیرت و معنویت کارکنان با روش ها و شیوه های مناسب و موثر فرهنگی

منابع

- آگ برن و نیم کوف، (۱۳۹۲) زمینه و گونه شناسی آسیب اجتماعی، ترجمه امیرحسین آریانپور، تهران: نشر نی
- بیرو، آلن (۱۳۷۰)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه دکتر باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان
- تهامی، سیدمجتبی، (۱۳۹۱)، بررسی علل افزایش یا کاهش منزلت اجتماعی کارکنان ن.م (راهکارها و پیشگیری)، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی
- ذوالفقاری، اکبر. عشایری، طاها. اسماعیلی، صدیقه (۱۳۹۸). فراتحلیل نقش مولفه‌های دینداری در احساس امنیت اجتماعی. فصلنامه امنیت ملی ۱۰(۳۸)
- ستوده، هدایت الله، (۱۳۷۹)، آسیب شناسی اجتماعی، تهران: نشر آوای نور
- سخاوت، جعفر، (۱۳۹۵)، جامعه شناسی انحرافات اجتماعی، ج چهارم، تهران: دانشگاه پیام نور
- صدیق سروسستانی، محمدرضا، (۱۳۸۹)، دینداری و بزهکاری، تهران: فجر اسلام
- عبدی، حاتم، (۱۳۸۷)، آسیب شناسی اجتماعی، قم: سپهر
- عقیلی، سیدتقی (۱۳۹۰)، مطالعه تطبیقی جرایم و آسیب اجتماعی در بین نظامیان، تهران: دافوس آجا
- عمید، حسن (۱۳۵۴)، فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ هشتم
- فولادی، محمد، (۱۳۹۳)، بررسی میزان و عوامل اقتصادی اجتماعی مرتبط با سرقت، قم: نشر سازمان مدیریت و برنامه ریزی
- حسینی، علی اصغر، (۱۳۷۱)، جرم شناسی و جرم یابی سرقت، تهران: جهاد دانشگاهی
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۹۳)، جامعه شناسی اجتماع محور، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، (۱۳۹۱)، بزهکاری و شرایط اقتصادی، تهران: نشر حقوقی
- لوی برول، هانری و دیگران، (۱۳۷۶)، حقوق و جامعه شناسی، ترجمه مصطفی رحیمی و دیگران، تهران: نشر سریر
- رابرتسون، یان (۱۳۸۹)، درآمدی بر اشکال زیستی جامعه انسانی، ترجمه حسین بهروان، مشهد مقدس: آستان قدس رضوی

سایت های رایانه ای و اینترنتی:

- (www.farsi.khamenei.ir)
- (www.Rasekh.ir)
- (www.ebrat.ir)
- (www.civilica.com)
- (www.arums.ac.ir)
- (www.jmsp.ir)
- (www.ghazavatonline.com)